

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi /
Journal of Divinity Faculty of Bayburt University
ISSN 2148-6700 / e-ISSN 2630-595X
Sayı: 15 2022/1- Haziran

**HUZEYFE B. YEMÂN'IN (Ö. 36/656) HZ. PEYGAMBERLE SIRDAŞLIĞI
VE MÜNAFIKLARI BİLME MESELESİ**

*Hudhayfah Ibn al-Yaman's Companionship with The Prophet Muhammad and His
Knowing About the Hypocrites*

Muhammed AHISKALI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İslam Hukuku Ana Bilim Dalı.

Sakarya / Türkiye.

Post Graduate Student at Sakarya University, Institute of Social Sciences,
Department of Islamic Law.

Sakarya / Turkey.

m.ahiskali92@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7340-0927

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17 Ocak / 17 January 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Mayıs / 15 May 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Muhammed Ahıskalı, "Huzeyfe b. Yemân'ın (ö. 36/656) Hz.

Peygamberle Sırdaşlığı ve Münafıkları Bilme Meselesi", Bayburt

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15 (Yaz 2022): 90-114

doi: 10.47098/bayburt-ilahiyat.1058808

Öz

Huzeyfe b. Yemân (r.a.), Hz. Peygamber'in güzide sahabelerinden biriydi. Medine'de dünyaya gelmiştir. Künyesi Ebû Abdillâh, lakabı ise el-Yemân'dır. Hicretten önce Müslüman olan Hz. Huzeyfe, hicretten sonra Hz. Peygamber tarafından Ammâr b. Yâsir ile kardeş ilan edilmiş, Bedir savaşı hariç Hz. Peygamber ile birlikte tüm savaşlara iştirak etmiştir. Hz. Peygamberin yanından bir an bile ayrılmamış, ömrünü Kur'an'a, İslam'a ve Hz. Peygamber'e adamıştır. Hz. Peygamber'in kendisine verdiği vazifeleri yerine getirmiş, sevgisini kazanmış ve "Sâhibü's-Sır" unvanını almıştır. Huzeyfe b. Yemân Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi özellikle Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde de siyasî ve askerî alanda İslam devletine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Kur'an'ın çoğaltılıp diyar-ı İslam'a gönderilmesini teklif etmiş, Kûfe şehrinin kurulmasında önemli bir rol oynamış, vermiş olduğu fetvalarla ve rivayet etmiş olduğu hadislerle İslam kültürünün dünyaya yayılmasında önemli bir oynamıştır. Münafıklar hususunda ashabın müracaat mercii olmuş, fiten ve melâhim gibi konularda rivayet ilminin öncüsü olmuştur. Bu değerli sahabi 36 (656) yılında Hz. Osman'ın öldürülmesi ve Hz. Ali'ye biat edilmesinden kırk gün sonra Medâin'de vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Münafık, Sahâbe, Huzeyfe b. Yemân, Sır, Sâhibü's-Sır.

Abstract

Hudhayfah Ibn al-Yaman is one of the distinguished companions of The Prophet Muhammad. He was born in Madinah. He is known by the kunya Abu Abdallâh and the alias el-Yaman. Hudhayfa Ibn Yaman, who became a Muslim before the hijra, was declared a brother to Ammâr Ibn Yâsir by the Prophet Muhammad after the hijra. He participated in all wars with the Prophet Muhammad except the Battle of Badr. He never left the prophet's side even for a moment. He devoted his life to the Qur'an, Islam and the Prophet Muhammad. He fulfilled the duties given to him by the Prophet Muhammad, gained his love and received the title of "Şâhib al-Sır" (owner of secret). Hudhayfah had served greatly to Islam in the political and military fields, especially in the period of Omar and Uthmân as well as in the period of the Prophet Muhammad. He suggested that the Qur'an must be copied and sent to the lands of Islam, played an important role in the establishing of the city of Kufa, and played an important role in the spread of Islamic culture to the world with the fatwas he gave and the hadiths he narrated. He became the reference source the companions regarding hypocrites, and was the pioneer of the science of narration on issues such as fitan and malahim. This valuable

companion died in Al-Madā'in in 36 (656), forty days after the death of Uthman and the pledge of allegiance to Ali.

Keywords: Hypocrite, Companions of Prophet Muhammad, Hudhayfah Ibn al-Yaman, Secret, Şāhib al-Sir.

Giriş

Allah (c.c.) sahabe-i kirama Asr-ı saadette yaşamayı nasip ederek büyük bir lütufta bulunmuştur. Sahabe-i kiram Rasulullah'nın didar-ı bakemaliyle müşerref olmuş, "insanların en hayırlısı benim asrında yaşayanlardır"¹ müjdesine nail olmuşlardır. Bu müjdeye nail olan sahabilerden biri de hayatından ve birtakım hasletlerinden bahsedeceğimiz Huzeyfe b. Yemân'dır.²

Bu çalışmamızda Huzeyfe b. Yemân'ı konu edinmemizin bazı sebepleri vardır. Bunlar; Hz. Peygamber'in sırdaşı olma özelliğini kazanması, münafıkları isimlerini biliyor olması, Kur'an'ın çoğaltılması fikrinin öncüsü olması ve İslam'a büyük hizmetlerde bulunmasıdır.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Huzeyfe b. Yemân'ın hayatı ve kişiliği, ikinci bölümde ise Huzeyfe b. Yemân'ın "Sâhibü's-Sır" oluşu ve münafıkları bilme meselesi ele alınacaktır.

1. Huzeyfe b. Yemân'ın Hayatı ve Kişiliği

1.1. İsmi, Nesebi ve Künyesi

Huzeyfe b. Yemân Medine'de dünyaya geldi. Yemân aslında lakabı olup tam ismi Huzeyfe b. Huseyl b. Câbir b. Amr b. Rebâa b. Cirve b. Hâris b. Mâzin b. Kutey'a b. Abs b. Bağîz b. Reys b. Gatafân b. Sa'd b. Kays'tır.³ Künyesi ise Ebû Abdillâh'tır.⁴

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi'u's-şâhih, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Şehâdât", 9.

² Bu makalemizde şahıs isimlerinde Dia maddesindeki kullanımı esas aldık.

³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât* (Beyrut: Darul-Kütübül-İlmiyye, t.y.), 1: 153; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, t.y.), 1: 162; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed Becavî (Beyrut: Daru'l-ceyl, t.y.), 1: 334; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sadr, t.y.), 6: 15.

⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dumaşkî, *Siyeru alâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve dğr, 3. Bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 20: 361; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, 1: 161.

Bir kan davası sebebiyle Mekke'den kaçarak Medine'ye yerleşen ve burada Yemenli olan Abdüleşheloğulları ile bir anlaşma yaptığından dolayı babasına Yemân denilmiştir.⁵

1.2. Anne ve Babası

Babasının ismi Huseyl b. Cabir'dir. Babası Abdüleşheloğullarının müttefiki olarak bilinir. Babası Huseyl (r.a.) Bedir Savaşı'na iştirak edememiştir. Bu durumu Huzeyfe b. Yemân şöyle anlatır: Ben ve babam Bedir Savaşı'na katılmak için yola koyulmuştuk. Mekke müşrikleri bizi yolda yakalayiverdi ve bize, "siz Muhammed'e yardım için gidiyorsunuz değil mi?" deyince biz bunu inkâr ettik. Fakat ikna olmayınca bizden Muhammed'e yardım etmemek üzere söz aldılar ve bizi bıraktılar. Biz bu durumu Hz. Peygamber'e haber verince "sözünüzü tutun, biz Allah'ın yardımı ile onlara galip geleceğiz" diyerek bizi geri çevirdi.⁶

Hem Huzeyfe hem babası Uhud Savaşı'na katılmışlardır. Babası Huseyl savaşın kızıştığı anda Müslüman bir kişi tarafından yanlışlıkla öldürülmüştür.⁷

Huseyl'in Uhud' da bir Müslüman tarafından öldürülmesi aslında şöyle izah edilebilir; Hz. Peygamber Huseyl ve Sabit b. Vaks'ı yaşlı olduklarından savaşa katılmalarını arzu etmemiş ve onları kadın ve çocuklarla birlikte bırakmıştı. İki sahabi aralarında anlaşarak ömrünün son demlerinde olduklarını belirterek ve bundan sonra çok az bir ömürlerinin kaldığını söyleyerek şehadet arzusuyla Uhud'a gelmişlerdir ve her ikisi de şehit olmuştur. Sabit b. Vaks müşrikler tarafından şehit edilmiş, Huseyl ise ashabin kendisinin savaşa katılacağından haberdar olmadığı için bir mümin tarafından öldürülmüştür. Huzeyfe b. Yemân ise yanlışlıkla babasını

⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*; 1: 154; İbn Hacer el-Askâlânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed ve Ali Muhammed (Beyrut: Darul-Kütübil-İlmiyye, t.y.), 2: 39; İbn Abdülber en-Nemeî, *el-İstîâb*, 1: 334.

⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebi et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru alâmi'n-nübelâ*, 20: 362. Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi u's-şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y.1955-56), "Cihâd", 98. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Heyet, 7/395. Geniş bilgi için bkz. Cuma Karan, *Bedir Meydan Muharebesi*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 162.

⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebi et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru alâmi'n-nübelâ*, 20: 362.

öldürenler için Allah'tan mağfiret dilemiş ve babasının diyetini kabul etmeyip ihtiyacı olan kişilere dağıtılmasını istemiştir.⁸

Huzeyfe'nin annesi Abdüleşheloğullarının Evs kolundan olan Rebâb b. Ka'b'dır. Hz. Peygamber'e biat eden kadınlardan biri olarak zikredilir⁹. Huzeyfe, Sa'd, Safvan, Müdlic ve Leyla isimli beş çocuğu vardır.¹⁰

Annesi Rebâb Hz. Peygamber'e derin bir muhabbet besler ve oğlu Huzeyfe'nin sürekli Hz. Peygamberle birlikte bulunmasını isterdi. Bir süre oğlu Hz. Peygamberden uzak kalınca kendisine kızmış ve Hz. Peygamberden çok uzun süre ayrı kalmamasını istemiştir. Huzeyfe annesinin bu tavrını Hz. Peygambere bildirince Hz. Peygamber hoşnut olmuş ve annesine dua etmiştir.¹¹

1.3. Müslüman Oluşu

Huzeyfe b. Yemân'ın İslam'a girdiği tarih ile alakalı rivayetler yok denecek kadar azdır. Bu rivayetlerden biri İbn Kuteybe'nin rivayet ettiği şu sözdür: "Abs oğullarından on kadar kişi Müslüman oldu, bu on kişiden biri de Huseyl'dir." İbn Kuteybe bu rivayeti verdikten sonra Huzeyfe'nin babası ile birlikte Müslüman olduğunu ifade etmiştir.¹²

Hz. Peygamber Mekke'de insanları İslam'a davet ettiği sırada Huseyl ve oğlu Huzeyfe Medine'de ikamet etmekteydiler. Ardından Mekke'ye gelip İslam'ı kabul ettiler. Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret edip ashâbı arasında kardeşlik hukuku tesis ettiği zaman Huzeyfe b. Yemân kendisinin Ensar'dan mı yoksa Muhacirden mi olduğunu sorması üzerine Hz. Peygamber Huzeyfe'yi serbest bırakmış, Huzeyfe ise Ensar'dan olmayı tercih etmiştir.¹³ Bu rivayetten Huzeyfe b. Yemân'ın çok genç yaşta ve henüz hicretten önce Müslüman olduğu anlaşılmaktadır.

⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ v.dğr. (Mısır, t.y.), 2: 87,88.

⁹ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstîâb*, 1: 334; Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, 1: 161.

¹⁰ İbn Hacer el-Askâlânî, *el-İsâbe*, 2: 39.

¹¹ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, nşr. Beşşâr Avvâd Marûf (Beirut: y.y. 1998) "Menâkib", 31.

¹² Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: el-Heyetül-Misriyye'l-Amme Lil-Kuttâb, 1992), 1/263.

¹³ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe, 2. Bs (Kahire: el-Heyetül-Misriyye'l-Amme Lil-Kuttâb, 1992), 1: 263.

1.4. Hz. Peygamber Zamanında Katıldığı Savaşlar

A. Bedir Savaşı

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Huzeyfe b. Yemân babasıyla birlikte Bedir Savaşı'na katılmak üzere yola çıkmışlar fakat bu savaşa katılamamışlardır. Müşrikler yollarını keserek savaşa katılmalarını engellemiş ve Hz. Peygamber'e yardım etmeme sözü alarak kendilerini serbest bırakmışlardır.¹⁴

B. Uhud Savaşı

Sözüne sadık kalarak, Bedir'e katılamayan Huzeyfe b. Yemân Hz. Peygamber ile birlikte Uhud'a katılmıştır. Uhud savaşında Hz. Huzeyfe acı bir olayla sınanmıştır. Bu olay babası Huseyl 'in Müslümanlar tarafından yanlışlıkla öldürülmesidir.

Babası Huseyl çok yaşlı olduğu için Hz. Peygamberin tavsiyesi ile Uhud savaşında Medine'de kalmıştı. Hz. Peygamberin Medine'de bıraktığı diğer bir sahabe ise Sâbit b. Vaks'dı. Bu iki sahabe aralarında anlaşarak ömrünün son demlerinde olduklarını belirterek ve bundan sonra çok az bir ömürlerinin kaldığını söyleyerek şehadet arzusıyla Uhud'a gelmişlerdir ve her ikisi de şehit olmuştur. Sabit b. Vaks müşrikler tarafından şehit edilmiş, Huseyl ise ashabin savaşa katıldığını bilmemesi, Müslümanlara ait parolayı bilmemesi ve savaşta yüzleri örtülü olduğu için Müslümanlar tarafından İslam ordusunun dağılma sürecinde yanlışlıkla öldürülmüştür. Huzeyfe b. Yemân ise yanlışlıkla babasını öldürenler için Allah'tan mağfiret dilemiş ve babasının diyetini kabul etmeyip ihtiyaç sahibi Müslümanlara dağıtılmasını istemiştir.¹⁵

C. Hendek Savaşı

Huzeyfe b. Yemân, Hendek Savaşına da iştirak etmiş ve bu savaşta çok önemli görevler almıştır. Hendek savaşı bir savunma savaşı olduğu için Hz. Peygamber Selmân-ı Fârisî'nin tavsiyesi ile Medine etrafına hendek kazılmasını emretmiş, Ashab-ı kiram da bu görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Hz. Huzeyfe de hendek kazma görevinde bulunmuştur. Amr b. Avf' dan gelen rivayete göre kendisi, Selman, Huzeyfe b. Yemân ve Ensar'dan altı kişi kırk zira' kadar kazmıştır.¹⁶

¹⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebi, Şuayb el-Arnâvût v.dğr, *Siyeru alâmi'n-nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 20/362.

¹⁵ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2: 87,88.

¹⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 2. Bs (Beyrut: Dâru't-türâs, 1967), 2: 568.

Huzeyfe'nin üstlenmiş olduğu vazifelerden biri de müşriklerin arasına girip Hz. Peygamber'e onlar hakkında bilgi getirmesidir. Bu olayı Huzeyfe şöyle anlatır: Hendek yani Ahzab gecesi biz Hz. Peygamberle birlikteydik, hava çok soğuktu ve şiddetli bir kasırga çıkmıştı. Hz. Peygamber bize hitaben "Kıyamet gününde benimle cennette bulunmak üzere kim gidip düşman ordusunun durumunu öğrenerek bana haber getirir?" diye buyurdu. Bizler ise şiddetli soğuk, açlık ve korkudan dolayı Hz. Peygamber'e cevap veremedik.

Hz. Peygamber ikinci defa "Kıyamet gününde benimle cennette bulunmak üzere kim gidip düşman ordusunun durumunu öğrenerek bana haber getirir?" diye buyurdu. Bizden yine kimse cevap vermedi. Hz. Peygamber isteğini üçüncü defa tekrarladı ve yine kimse cevap vermeyince Hz. Peygamber "Kalk ey Huzeyfe, git ve düşman ne durumda bize bilgi getir." diye emretti. Hz. Peygamber isimle hitap edince kalktım ve Hz. Peygamber bana "Git şu düşman ne yapıyor bir bak, onlara hissettirmeden onların haberlerini bana getir ve yanıma dönüp gelinceye kadar onlara ne bir ok ne de mızrak at." buyurdu. Ben bu görevi alıp düşman arasına sızmaya başladığım sırada tüm korkum gitti ve sıcak su üzerinde yürüyormuş gibi hiç soğuktan da etkilenmedim.

Düşmanın arasına sızıp onların arasına karışınca, Ebû Süfyân'ın sırtını ateşe dönüp sırtını ısıttığını gördüm. Okumu yayıma yerleştirdim ve onu öldürmeyi düşündüm. Fakat Hz. Peygamber'in "Yanıma dönüp gelinceye kadar onlara ne bir ok ne de mızrak at." sözünü hatırlayıp bu düşüncemden vazgeçtim.

Rüzgâr ve Allah'ın gözle görülmeyen ordusu, onlara yapacağını yapıyor, onların çanak ve kaplarını deviriyor, ateş ve ışıklarını söndürüyor, çadırlarını başlarına deviriyordu. Bu bozgun üzerine Ebû Süfyân kalkıp: "Ey Kureyş topluluğu! Vallahi siz, durulacak bir yerde durup sabahlamadınız. Atlar, develer ölmeye, kırılmaya başladı. Kıtlik her tarafı sardı. Kurayza Yahudileri de bize karşı ters davranmaya başladılar. Hiç hoşlanmayacağımız haberler aldık. İşte şu gördüğünüz şiddetli kasırga ile karşılaştık, vallahi ne bir tencere sağlam kaldı ne de yanan ateşimiz kaldı. Kalkın gidin buradan işte ben de gidiyorum" dedi ve kalkıp devesine bindi ve gitmeye başladı.

Huzeyfe sözlerine şöyle devam etti; daha sonra ben geri döndüm ve Hz. Peygamberi eşlerinden birine ait bir elbise üzerinde namaz kıldığını gördüm. Beni görünce bana yanına gelmemi işaret etti ve elbisenin bir ucuyla da beni örttü. Hz. Peygamber selam verince düşman ordusunun durumunu

anlattım. Orada uyuyup sabaha erişince Hz. Peygamber'in "Ey uykucu kalk hadi!" sözüyle uyandım.¹⁷

D. Tebük Savaşı

Tebük, Medine-Suriye ticaret yolu üzerinde Medine'ye 700 km. uzaklıkta bir yerdir. Tebük Gazvesi esnasında büyük güçlükler ve sıkıntılarla karşılaşıldığından, bu zaman için Kur'an'da "sâatü'l-usre" (güçlük zamanı) tabiri kullanılır. Yine bu sebeple orduya "Ceyşü'l-usre", gazveye ise "Gazvetü'l-usre" adı verilmiştir. Gazve sırasında münafıkların çıkardığı fitne ve fesadı anlatan, iç yüzlerini ortaya koyan ayetlerin inmesi sebebiyle de buna "Gazvetü'l-fâdiha" da denmiştir. Hz. Peygamber bu gazveye çıkarken Medine' de Hz. Ali'yi bırakmıştır. Bu gazve serüveni yaklaşık iki ay kadar devam etmiştir¹⁸.

Bu savaşa iştirak eden sahabilerden biri olan Huzeyfe b. Yemân, bu savaşta Hz. Peygamber'e karşı düzenlenen suikast olayına şahit olmuş ve Hz. Peygamber'i öldürmeye çalışan kişilere karşı Hz. Peygamber'i korumaya çalışmıştır. Hz. Peygamber Huzeyfe'ye, kendisine suikast düzenleyen münafıkların isimlerini vermiştir. Bu isimler Hz. Peygamber ile Huzeyfe arasında bir sır olmuş ve Huzeyfe "Sâhibü's-Sır" olarak anılmıştır.¹⁹ Bu olayın ayrıntılarına daha sonraki bölümlerde değineceğiz.

O gece münafıklar Hz. Peygamber'i uçurumdan aşağı atarak onu öldürmeyi amaçlıyorlardı. Fakat Allah Hz. Peygamber'i münafıkların bu kötü planlarından korudu. Kuran'da bu olaya atıf yapılarak şöyle buyrulmuştur "Bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü söylediler ve (sözde) Müslüman olduktan sonra inkâr ettiler. Ayrıca başaramadıkları şeye (Peygamberi öldürmeye) de yeltendiler. Sırf, Allah ve Resulü kendi lütfu ile onları zengin kıldığı için intikam almaya kalktılar. Eğer tövbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur. Şayet yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada ve ahirette elem dolu bir azaba çarptıracaktır. Artık onlar için yeryüzünde ne bir dost ne de bir yardımcı vardır."²⁰

1.5. Hulefâ-yi Râşidîn Döneminde Huzeyfe b. Yemân

Hz. Peygamber vefat edince yerine halife olarak Hz. Ebubekir geçmiştir. Hz. Ebubekir'in hilafeti kısa sürdüğünden olsa gerek bu dönemde

¹⁷ Müslim, Cihâd, 99.

¹⁸ İsmail Yiğit, "Tebük Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011). Geniş bilgi için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkidi, *el-Meğâzi*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Daru'l-A'lemî, 1989), 2/99.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, V, 453. Geniş bilgi için bkz. İbnu'l-Kayyim, *Zâdü'l-Meâd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1994), 3/477.

²⁰ Tevbe, 9/74.

Huzeyfe ile alakalı pek bilgi mevcut değildir. Ancak Hz. Huzeyfe'nin Hz. Ebubekir'e biat ettiği ve hilafetini kabul ettiği bilinmektedir. Hz. Huzeyfe'nin Hz. Ebubekir ile alakalı Hz. Peygamberden şöyle bir rivayeti mevcuttur: Biz Hz. Peygamber'in huzurunda oturuyorduk, Hz. Peygamber: "Şüphesiz ben aranızda ne kadar kalacağımı bilmiyorum. Benden sonra yerime geçenlere uyun" buyurdu ve Hz. Ebubekir'i ve Ömer'i işaret etti.²¹

Hz. Ebubekir vefat edince hilafeti Hz. Ömer devraldı. Huzeyfe b. Yemân Hz. Ömer nezdinde çok değerli bir yere sahipti. Hz. Ömer Huzeyfe'ye çok değer verir, her zaman danışır, kıymetini takdir ederdi. Rivayet edildiğine göre bir gün Hz. Ömer huzurunda bulunan arkadaşlarına "Birtakım temennilerde bulunun." dedi. Orada bulunanlardan biri "Şu ev dolusu param olmasını ve bu parayı Allah yolunda infak etmeyi isterim." dedi. Hz. Ömer bu isteğini tekrarlayınca yine orada bulunanlardan biri "Şu ev dolusu altınım olmasını ve bu altınları Allah yolunda infak etmeyi isterdim." dedi. Üçüncü defa bu sözünü tekrarlayınca yine başka biri "Şu ev dolusu mücevherim olmasını ve bu mücevherleri Allah yolunda infak etmeyi isterdim." deyince Hz. Ömer "Ben ise şu evin Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Muâz b. Cebel ve Huzeyfe b. Yemân gibi şahsiyetlerle dolu olmasını ve onları Allah yolunda görevlendirmeyi arzu ederdim" buyurmuştur.²²

Huzeyfe b. Yemân Medine'de Hz. Ömer'in istişare heyetinde bulunmuş, Irak bölgesinde yapılan savaşlara katılmış, Nihâvend savaşında yer almış ve bu savaşta Nu'man b. Mukarrin şehit olunca sancağı devralmıştır.²³

Huzeyfe b. Yemân Hz. Ömer zamanında Medâin'e vali olarak atanmıştır. Hz. Ömer kendisini vali olarak tayin ettiğinde Medâin halkına Huzeyfe'ye itaat etmelerini ve sözünü dinlemelerini emretmiştir. Medâin halkı kendilerine gönderilen valiyi karşılamak için şehrin girişine çıktıklarında giyimindeki sadelikten dolayı Huzeyfe'yi tanıyamamışlardı. Şehir halkı Huzeyfe'ye "Bizden ne istersin?" diye sorduğunda Huzeyfe "Aranızda bulunduğum sürece günlük yiyecek ve bineğim için yiyecek isterim, başka bir şey istemiyorum." diye cevap verdi.²⁴

²¹ Tirmizî, Menâkıb, 3683.

²² Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, t.y.), 5: 505; İzzeddin İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahabe*, thk. Ali Muavved ve Âdil Mevcud (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, t.y.), 1: 706.

²³ İzzeddin İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1: 706.

²⁴ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Beyrut: Matbaatü's-Saâde, 1974), 1: 277; Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrahmân b. Yûsuf el-

Hız. Ömer bir yere vali atadığında mutlaka onu denetler, halkın memnuniyetini araştırır ve gönderdiği validen mutlaka bilgiler alırdı. Bir defasında Hız. Ömer Huzeyfe'ye bir mektup yazıp Medine'ye gelmesini ister. Maksudı ise bu görevin Huzeyfe'yi değiştirip değiştirmedini öğrenmektir. Şehrin dışına çıkıp gizlice gözetlemeye başlar. Huzeyfe'nin gönderdiği günkü gibi sade bir halde, hiç değişmeden geldiğini görünce duygulanır, yerinden fırlar ve "Sen benim kardeşimsin, sen benim kardeşimsin ben de senin kardeşimim." diyerek Huzeyfe'ye sımsıkı sarılır.²⁵

Hız. Ömer Hız. Huzeyfe'ye münafıklar hakkında soru sorduğu gibi fiten konularında da sorular sormuş, Hız. Peygamber'in gelecekte vuku bulacak olaylar hakkında verdiği bilgileri almıştır. Huzeyfe'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz Ömer'in yanında idik: Bize: "Resulullah'ın fitne hakkındaki hadisini kim hafızasında tutuyor?" dedi. Ben atılıp: "Ben biliyorum!" dedim. "Sen iyi cür'etlisin, nasılmış söyle bakalım!" dedi. Ben de anlattım: "Resulullah'ı işittim. Buyurmuştu ki: "Kişinin fitnesi ehlinde, malında, çocuğunda, nefsinde ve komşusundadır. Oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker bu fitneye kefarete olur!" Ömer atılıp "Ben bu fitneyi kastetmemiştim. Ben öncelikle denizin dalgaları gibi dalgalanacak (bütün cemiyeti sarsacak) fitneyi kastetmiştim!" dedi. Bunun üzerine ben: "Ey müminlerin emiri! O fitne ile sizin ne alakanız var! Sizinle onun arasında kapalı bir kapı mevcut!" dedim. "Bu kapı kırılacak mı, açılacak mı?" dedi. "Hayır, açılmayacak bilakis kırılacak!" dedim. Ömer "(Eyvah) Öyleyse ebediyen kapanmayacak!" buyurdu.²⁶ Daha sonra kendisine bu kapının kim olduğu sorulduğunda Huzeyfe "Ömer!" diye cevap vermiştir.

Hız. Ömer şehit edildiğinde ise Huzeyfe derin bir hüçün duyarak şöyle demiştir: "Ömer'in döneminde İslam'ın durumu, karşıdan geldikçe sürekli yaklaşan bir adamın durumu gibiyken, onun vefatından sonra ise sırtını dönmüş gittikçe uzaklaşan bir adamın durumuna benzedi."²⁷

Hız. Osman'ın hilafeti döneminde Hız. Osman da Huzeyfe'ye değer vermiş, yeri geldiğinde kendisiyle istişare etmiş ve ona olan güveninden

Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 5: 506; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 6: 317.

²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî, *Siyeru alâmi'n-nübelâ*, 20: 362; İzzeddin İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1: 707.

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi'u's-şâhîh, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Mevâkıtus-salât", 4.

²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.), 3/373.

dolayı Hz. Ömer zamanında vali olarak atandığı Medâin’de onu vali olarak görevini devam ettirmiştir.²⁸

Huzeyfe b. Yemân yine bu dönemde Azerbaycan ve Ermenistan bölgelerinin fethine katılmış ve bu savaşlarda çok önemli bir rol üstlenmiştir. Bu savaşta Müslümanlar İslam devletinin farklı bölgelerinden oldukları için her birinin kıraati diğerinden farklıdır ve her biri diğerine kıraat farklılıklarından dolayı ağır ithamlarda bulunmuşlardır. Şamlılar Übey b. Kâ’b’ın kıraatine göre, Kufe’liler Abdullah b. Mesûd’un kıraatine göre, bir kısım insanlar ise Ebû Musa el-Eşarî’nin kıraatine göre okumuştur. Bu ihtilafın önüne geçmek için Huzeyfe sefer dönüşü Hz. Osman’ın yanına gelerek “Ey müminlerin emiri! Kitapları hakkında, Yahudi ve Hıristiyanların ihtilâfına benzer ihtilâfa düşmeden, bu ümmetin imdadına yetiş!” demiştir. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.) hemen Hz. Hafsa ‘ya “Sendeki Mushaf’ı bize gönder, ondan mushaflar çoğaltıp, sana tekrar iade ederiz.” diye haber yollamıştır. Hz. Hafsa da yanındaki Mushaf’ı Hz. Osman’a göndermiştir. İstinsah ve çoğaltma işi için Zeyd b. Sâbit’i görevlendirip, bu vazifeyi yapacak olan komisyona “Şayet siz, Kur’an’la ilgili bir konuda Zeyd b. Sâbit’le görüş ayrılığına düşerseniz, onu mutlaka Kureyş lisanına (lehçesine) göre yazınız” buyurmuştur. Böylece Kur’an çoğaltılıp İslam beldelerine gönderilmiştir. Huzeyfe b. Yemân’ın feraseti ile müminler arasında ki ihtilaflar sona ermiştir.²⁹

Huzeyfe, Hz. Osman döneminde meydana gelen karışıklıklardan son derece hüznü duymuş, Hz. Osman’ın öldürülmesini ilk fitne olarak nitelendirmiştir. Nitekim Hz. Osman’ın şehit edilmesinden sonra “Fitnelerin ilki Osman’ın öldürülmesidir, fitnelerin sonuncusu ise Deccal’in çıkmasıdır. Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki Osman’ın öldürülmesinden dolayı zerre kadar hoşnut olan kimse Deccal’in çıkışına yetişirse bundan dolayı ona tabi olur, Deccal’e yetişemese kabrinde Deccal’e inanır” buyurmuştur³⁰.

Huzeyfe, Hz. Osman’ın şehit edilmesinden sonra hilafet makamına geçen Hz. Ali’ye de biat etmiştir. Hz. Ali’nin halife olduğunu duyunca sağ elini sol elinin üzerine koyarak Hz. Ali’ye biat ettiğini insanlara göstermiş, çocuklarına da Hz. Ali’ye biat etmelerini emretmiştir. Huzeyfe’nin iki oğlu da

²⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, Şuayb el-Arnâvût v.dğr, *Siyeru a lâmi’n-nübelâ* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1985), 2/364.

²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi-şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Daru’l-ma’rife, t.y.), 9: 9-10.

³⁰ Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî, *Târîhu’l-Medîneti’l-münevvere*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût (Cidde, t.y.), 4: 1247.

Hiz. Ali'ye biat etmiş ve Siffîn Savaşı'nda Hiz. Ali'nin yanında yer alarak bu savaşıta Şehit olmuşlardır.³¹

Huzeyfe Hiz. Ali halife olduktan yaklaşık kırk gün sonra vefat etmiştir.³²

1.6. Ahl k , Hiz. Peygambere Karşı Saygı ve Sevgisi

Huzeyfe Suffe aşabından olup, Hiz. Peygamberin rahle-i tedrisinden geçmiş ve onun güzel ahlakından kendisine pay çıkarmış sahabilerden biridir.

Kendisinden nakledilen Şu hadise Hiz. Peygamber'e olan saygısı ve ahl k  açısından önemlidir: Hiz. Peygamber aşabından birini yolda gördüğü zaman onunla musafaha yapar ve dua ederdi. Bir gün Hiz. Peygamber'i yolda gördüm ve Hiz. Peygamber'in beni görmemesi için gizlendim. Daha sonra huzuruna vardığım zaman Hiz. Peygamber, "Seni yolda gördüm gizleniyordun (bir Şey mi oldu)" deyince ben cünüp olduğumu söyleyip ve "Ben bu haldeyken bana dokunmanızdan çekindim ey Allah'ın Resulü!" deyince Hiz. Peygamber, "Müslüman necis olmaz" buyurdu.³³

1.7. Sünnete Bağlılığı

Hiz. Peygamber'in sünnetine son derece bağlı biri olan Huzeyfe, Hiz. Peygamber'in emrettiği Şeyleri azimle yapar, yasakladığı Őeylerden Őiddetle sakınırdı. Bir gün Medâin'de içmek için su isteyince, kendisine gümüş bir kapta su getirilmiş, bu duruma çok sinirlenmiş ve bu gümüş kabı fırlatarak Hiz. Peygamber'in Şu sözünü insanlara hatırlatmıştır: Hiz. Peygamber bize bir hutbe irat etti ve Şöyle buyurdu: "Altın ve gümüş kaplardan su içmeyin, kalın ve ince ipekten mamul elbiseler giymeyin. Çünkü bu nimetler dünyada diğer insanların (inanmayan), ahirette ise sizin olacaktır."³⁴

Huzeyfe Hiz. Peygamber'den hiç ayrılmamış farz namazlara ilaveten teheccüd namazında da Hiz. Peygamber'e eşlik etmiştir. Hiz. Peygamber bu namazlarda Bakara,  l-i  mr n, Nisâ, M ide ve En' m surelerini okumasına rağmen hiçbir Şekilde namazı bırakıp gitmemiştir.³⁵

³¹  bn Abdülber en-Nemerî, *el- sti' b*, 1: 335.

³² Selman Başaran, "Huzeyfe B. Yemân", *TDV  sl m Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/435.

³³ Eb  Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b.  sh k es-Sicistânî, *es-Sünen*, Nşr. Âdil Muhammed, Ammâr Abbâs (b.y.: Dâru't-Te'sil, 1436/2005), "Tah ret, 93.

³⁴ Müslim, *Lib s*, 4.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, V, 398.

1.8. Sabrı ve Hoşgörüsü

Huzeyfe bela ve musibetlere karşı çok sabırlı, insanlara karşı ise çok hoşgörülüydü. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Uhud Savaşı'ndan babasını yanlışlıkla öldüren Müslümanlara "Allah sizi bağışlasın, Allah sizi bağışlasın" diye dua etmiş ve babasının öldürülmesine karşılık kendisine verilen diyet bedelini kabul etmemiş, ihtiyaç sahibi Müslümanlara dağıtmıştır.³⁶

Huzeyfe annesi Rebâb bt. Ka'b da Hz. Peygamber'i çok sever, oğlunun onunla birlikte olmasına, onunla vakit geçirmesine, onun hizmetinde bulunmasına büyük önem verirdi. Bir keresinde oğlunun birkaç gün Hz. Peygambere gitmediğini görünce ona kızmış ve hemen ona gitmesini emretmiştir. Huzeyfe olayı şöyle anlatır: Annem bir gün bana: "Ne zamandan bu yana Allah Resulü'yle görüşmüyorsun?" diye sordu. Ben de: "Şu zamandan bu yana." dedim. Bunun üzerine annem bana kızdı. Ben de Allah Resul'üne gittim ve onunla birlikte akşam ve yatsı namazlarını kıldım. O çıktı ben de onu takip ettim. Benim sesimi işitince: "Kim o?" diye sordu. Ben: "Huzeyfe!" dedim. Hz. Peygamber: "Ne istiyorsun?" dedi. Ben de durumu anlattım. Bunun üzerine Allah Resulü, "Allah seni ve anneni bağışlasın." diye bize dua etti.³⁷

1.9. Zekâsı ve Açık Sözlülüğü

Huzeyfe b. Yemân çok zeki, feraset sahibi ve açık sözlü bir sahabeydi. Zeki, feraset sahibi bir şahsiyet olduğu hayatındaki pek çok olayla sabittir. Hz. Peygamber kendisini Hendek Savaşı'nda casus olarak müşriklerin arasına gönderdiği zaman, görevini titizlikle yerine getirmiş hiçbir şekilde kendini açığa vurmamıştır.³⁸

Hendek savaşında Ebû Süfyân aralarına bir casus girip girmediğini sınamak amacıyla "Herkes yanındaki kişinin elini tutsun ve ismini sorsun, aramızda casus olmasın." sözünü duyar duymaz yanındaki kişiye fırsat vermeden seri bir şekilde yanındaki elini tutup ismini sormuştur. Bu şekilde ifşa olmaktan kurtulmuştur³⁹.

Yine Huzeyfe, Kûfe şehrinin kurulmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Kâdisiye Savaşı'yla birlikte Müslümanların hâkimiyeti altına giren Medâin'in havası Müslümanlara iyi gelmemiş, sağlıkları rutubetli hava

³⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 77-78.

³⁷ Tirmizî, *Menâkıb*, 31; Ahmed b. Hanbel, V, 391.

³⁸ Müslim, *Cihâd*, 99.

³⁹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 332.

ve sivrisinekler sebebiyle bozulmuş, develeri de zarar görmüştü. Huzeyfe şöyle bir mektup yazarak durumu Hz. Ömer'e bildirmiştir: "Arapların karınları içeri girdi, pazıları zayıfladı ve renkleri değişti." Mektubu alan Hz. Ömer durumu öğrenmek amacıyla "Arapların renklerini ve etlerini değiştiren nedir?" diye mektuba karşılık verince Huzeyfe Medâin'in havasının Araplara iyi gelmediğini, develerinin de zarar gördüğünü söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer "Araplar develeriyle birlikte yaşarlar. Develerine yaramayan yer onlara da yaramaz. Onlar hem kara hem de deniz havasını taşıyan bir yer seçin. Yalnız benimle sizin aranızda ne bir deniz olsun ne de bir köprü bulunsun." Diyerek Müslümanlar için yeni bir yer aramalarını emretmiştir. Bu emir üzerine Huzeyfe ile Selmân yeni bir yer keşfine çıkmış ve Medâin'deki Müslümanların iskânı için Kûfe bölgesini tercih etmişlerdir.⁴⁰

Hz. Huzeyfe'nin ferasetine örneklik teşkil eden örneklerden biri de daha önce ifade ettiğimiz, Kuran'ın çoğaltılıp diğer İslam beldelerine gönderilmesindeki rolüdür. Kıraat farklılıklarından dolayı Müslümanlar arasında çıkan ihtilafları Hz. Osman'a haber vermiş Kuran'ın istinsah edilmesinde önemli bir rol oynamıştır⁴¹.

Huzeyfe zeki ve feraset sahibi bir şahsiyet olmasının yanında ayrıca çok ta açık sözlüydü. Hiç kimseden çekinmez, doğru bildiği şeyleri korkmadan söylerdi. Bir gün öğrencilerinin bir konuşmasına şahit olunca onları uyarılmış ve "Siz birtakım şeyler konuşuyorsunuz, biz böyle şeyler konuşmayı Hz. Peygamber zamanında nifak addederdik." diyerek onları uyarmıştır.⁴²

Bir defasında kendisine insanların arasında koğuculuk yapan ve söz taşıyan bir kişi haber verilince o kişiye karşı Hz. Peygamberden işittiği "Koğuculuk yapan cennete giremez."⁴³ hadisini hatırlatmış ve yine çekinmeden hakikati ortaya koymuştur.

2. Huzeyfe b. Yemân'ın "Sâhibü's-Sır" Olması ve Münafıklar Hakkındaki Bilgisi

2.1. Nifak ve Münafık Kavramları

Arapça'da ن-ف-ق kökünden türeyen "nifak" kelimesinin manası hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Nifak kelimesi bazı dil bilginlerine göre جُرَّ الطَّبِّ وَالزَّبُوعِ tabirinden türemiştir. Açıklaması ise şöyledir: Köstebek, kertenkele, tarla faresi gibi

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, 5, 392-393.

⁴¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 9: 9-10.

⁴² Ahmed b. Hanbel, 38, 298.

⁴³ Müslim, İman, 169; Ebû Dâvûd, Edeb, 38.

hayvanların yer altında ki yuvası iki deliklidir. Deliklerden biri yeryüzüne bakar ve açıktır. Diğer delik ise yeryüzüne kapalıdır. Bu kapalı deliğe “nâfıka” denilir. Köstebek yeryüzüne çıkacağı tarafı ihtiyaç anında çıkmak için ince bir şekilde tasarlamıştır. Cevherî gibi bir takım dil bilginleri bu açıklamadan hareketle nifakı “bir taraftan İslam’a girip diğer taraftan çıkma” olarak tanımlamışlardır. Kısacası nifak tabirinin köstebek yuvası manasına gelen nâfikâü’l yerbû ifadesinden alındığını ifade etmişlerdir⁴⁴.

Bazı dil bilginleri ise nifak kelimesinin “en-nefeku” sözcüğünden türediğini söylemişlerdir. Râğıb el-İsfehânî nifak kelimesinin iştikakı ile ilgili bu görüşü benimsemiş⁴⁵ ve delil olarak ise “Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, haydi (yapabilirsen) yerin içine (inebileceğin) bir delik, ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah, dileyseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı, o halde cahillerden olma!” ayetini getirmiştir.⁴⁶ Bu yorumdan anlaşılacağı üzere göre nifak kelimesi “en-nefeku” kelimesinden türemiş olup, kök anlamı menfez, delik ve tüneldir.

Nifak kelimesinin terim manası ise “imanı izhar edip küfrü gizlemek” diye tabir olunmuştur.⁴⁷ Münafık kelimesi Kuran-ı Kerim’de, dili ile imanlı olduğunu söyleyip Allah’a, Resulüne ve müminlere karşı düşmanlığını gizleyen kimse olarak tanımlanmıştır.⁴⁸

Münafıkların karakteristik özellikleri Kur’an’ı Kerim’de pek çok ayette ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Kur’an’ı Kerim, münafıkların kalplerinde bir hastalık olduğunu,⁴⁹ yeryüzünde bozgunculuk çıkardıklarını,⁵⁰ müminlerle birlikte iken iman ettiklerini söyleyip, onlardan ayrıldıktan sonra alay ettiklerini,⁵¹ mallarını gösteriş amacıyla infak ettiklerini, Allah’a ve ahiret gününe inanmadıklarını⁵² beyan eder.

Kur’an’ın pek çok ayetinde münafıkların cehennem ateşine atılacakları ve Allah’ın gazabını hak ettikleri dile getirilir.⁵³

⁴⁴ İbn Manzûr, “Nfk” *Lisâniü’l-arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1993), 10/358.

⁴⁵ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi-ğaribi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Kalem, 2010), 502.

⁴⁶ En’âm, 6/35

⁴⁷ Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî el-Hanefî, *Kitâbu’t-tarîfât* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983), 1: 245.

⁴⁸ el-Bakara, 2/8; Maide, 5/41.

⁴⁹ el-Bakara, 2/10.

⁵⁰ el-Bakara, 2/11.

⁵¹ el-Bakara, 2/14.

⁵² en-Nisâ, 4/38.

⁵³ en-Nisâ, 4/138; 4/145; Tevbe, 9/68.

2.2. Huzeyfe b. Yemân'ın Münafıklar Hakkındaki Bilgisi

Hız. Peygamber, Huzeyfe'nin kendi yanında çok önemli bir yere sahip olması sebebiyle kimseyle paylaşmadığı ve hiç kimseye bildirmedığı münafıkların isimlerini Huzeyfe'ye bildirmişti. Hız. Peygamber hayatta iken ve vefatından sonra münafıkların isimleri hususunda bilgi sahibi sadece bu değerli sahabiydi. Ashab-ı Kiramdan pek çok kişi ve Hız. Huzeyfe'yi tanıtan kişiler ondan hep "Sâhibü's-Sır" diye bahsetmişlerdir.

Hız. Ali'ye Huzeyfe hakkında sorulunca Hız. Ali "Münafıkları en iyi bilen kişiydi." diye cevap vermiştir.⁵⁴ Başka bir rivayette ise Hız. Ali "Huzeyfe münafıkları bilir, Hız. Peygambere gizemli şeyler hususunda soru sorardı. Şayet Huzeyfe'ye bir şey soracak olursanız o bunu mutlaka bilir" diye cevap vermiştir.⁵⁵

Zehebî, Huzeyfe'nin biyografisini anlatırken "Hız. Peygamberin ashabının güzide simalarındandı ve Sâhibü's-Sır idi." diye bahsetmiştir. Aynı şekilde Hız. Peygamber'in kendisine münafıkların isimlerini sır olarak verdiğini ve gelecekte ümmet hakkında meydana gelecek olayları bildiğini ifade etmiştir.⁵⁶

İmam Nevevî ise Huzeyfe hakkında "Münafıklar konusunda Hız. Peygamber'in sırdaşydı. Münafıkların isimlerini bilen tek kişiydi." diye bahsetmiştir.⁵⁷

Hız. Huzeyfe'nin sır sahibi olarak anılmasına vesile olacak olay ise Tebük Gazvesi'dir. Huzeyfe b. Yemân bu savaşta Hız. Peygambere karşı düzenlenen suikast olayına şahit olmuş ve Hız. Peygambere öldürmeye çalışan kişilere karşı Hız. Peygambere korumaya çalışmıştır. Hız. Peygamber Huzeyfe'ye kendisine suikast düzenleyen münafıkların ve babalarının isimlerini vermiştir.⁵⁸

Rivayet şu şekildedir: Hız. Peygamber Tebük dönüşünde Akabe mevkiindeyken yanında sahabilerden Huzeyfe b. Yemân ve Ammâr b. Yâsir vardı. Ammâr b. Yâsir Hız. Peygamberin bineğinin yularını önden çekiyor, Huzeyfe b. Yemân ise bineğini arkadan sürüyordu. Birden binekleri üzerinde yüzleri maskeli bir grup Hız. Peygamber'e saldırmaya yeltendiler. Hız. Huzeyfe bir yandan Hız. Peygamber'i korumaya çalışıyor diğer yandan

⁵⁴ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, nşr. Heyet (Kâhire: y.y., 2014.) 8/172.

⁵⁵ Zehebî, *Siyeru alâmi'n-nübelâ*, 20: 363.

⁵⁶ Zehebî, *Siyeru alâmi'n-nübelâ*, 20: 361.

⁵⁷ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*; 1: 154.

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, 7, 453.

“Yüzlerinizi gördüm.” diyerek onları korkutmaya çalışıyordu. Bu grup başarısız olacaklarını anlayınca kaçmaya başladılar. Bu grup kaçınca Hz. Peygamber Huzeyfe’ye: “Bu guruptan hiç kimseyi tanıyor musun?” diye sorunca, Huzeyfe “Hayır, fakat bineklerini tanıyorum.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Allah bana o münafıkların isimlerini ve babalarının isimlerini bildirdi.” buyurdu ve bu isimleri Huzeyfe’ye sır olarak söyledi.⁵⁹

2.3. Ashabın Münafıklar Hakkında Huzeyfe’ye Sorular Sorması

Sahabe-i kiram Huzeyfe’ye gelir ve münafıklardan olup olmadıklarını sorarlardı. Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer’e cenaze namazını kıldırması için bir kişi getirilmişti. Huzeyfe ise yanındaydı ve Hz. Ömer’i uyarmak amacıyla çimdiklemeye başladı. Hz. Ömer verilen mesajı anlayınca cenaze sahiplerine gidip kendi aralarında cenaze namazını kılmalarını istedi. Ardından Hz. Huzeyfe’ye “Ben münafıklardan mıyım?” diye sorunca “Hayır!” diye cevap verdi. Daha sonra Hz. Ömer görevlendirdiği valiler arasında münafık birinin olup olmadığını sorunca Huzeyfe bir kişinin olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer bu valiyi tespit etti ve görevden azletti⁶⁰.

Huzeyfe, münafıkların isimlerini bilmesine rağmen toplumun huzuru ve birliği için, fitne ve fesada kapı aralamamak için bu isimleri gizler hiç kimseye söylemezdi. Çünkü Hz. Peygamber de bu kişileri bilmesine rağmen toplumda fitne çıkmaması için ve “Muhammed Müslüman olması için uğraştığı toplumu şimdi ise öldürüyor.” denmemesi için münafıkları toplum içerisinde bilmesine rağmen ifşa etmemiştir. Yukarıda ifade ettiğimiz rivayette de cenazesi kıldırılmayan o kişinin ailesine ve topluma münafık olduğu söylenmemiştir⁶¹.

Aynı şekilde münafık olduğu için görevden azledilen valinin de toplum için görevden azledildiğinin farkında değildir. Bütün bunlar İslam toplumundaki birliğin sağlanması içindir. Hz. Huzeyfe’nin o münafığın cenazesini kıldırması için Hz. Ömer’i uyarıp çimdiklemesinin sebebi ise bu konuda Kur’an’da münafıkların cenazesinin kılınmayacağına yönelik yasaktır. Nitekim Kur’an da “Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah’ı ve Resulünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.”⁶² buyrulmuştur. Bu ayetin nüzul sebebi olarak şu olay

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, 7, 453.

⁶⁰ Zehebî, *Siyeru alâmi’n-nübelâ*, 20: 364; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstîâb*, 1: 335

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, 23, 123.

⁶² Tevbe, 9/84.

nakledilir: Münafıkların önderi Abdullah b. Übey b. Selül ölünce oğlu Abdullah Hz. Peygamber'e gelerek gömleğini ister ve babasının cenaze namazını kıldırmasını istedi. Hz. Peygamber de münafıkların gönüllerini İslam'a ısındırmak amacıyla Abdullah'ın arzusunu kırmak istemedi ve cenaze namazını kıldırma niyet edince bu ayet nazil oldu⁶³.

Hz. Huzeyfe'nin Hz. Ömer'i uyarmasının sebebi, Kur'an'da yasaklanan bir fiili yapmaktan alıkoymaktır.

2.4. Huzeyfe b. Yemân'ın Münafıkların Cenaze Namazını Kılmaması

Kur'an-ı Kerim'de münafıklara dua edilmemesi ve cenaze namazlarının kılınmaması hususunda Allah'ın açık bir beyanı bulunmaktadır. Yüce Allah "Onların bağışlanması için Allah'a ister dua et ister etme; onların affedilmesi için yetmiş kere de dua etsen Allah onları bağışlamayacaktır. Çünkü onlar Allah ve Resulü'nü inkâr etmişlerdir. Allah günaha batmış kimseleri doğru yola iletmez."⁶⁴ buyurarak münafıklar için dua etmeyi ve bağışlanma dilemeyi yasaklamıştır.

Bu yasaklamalardan dolayı Huzeyfe münafıklardan biri öldüğü zaman Allah'ın bu yasağını çiğnemek için cenaze namazına katılmaz, kabri başında durmaz herhangi bir şekilde taziyede bulunmazdı. Sahabe-i kirâm da Hz. Huzeyfe'nin münafıklar hususunda ki bilgisine vakıf oldukları için Huzeyfe'nin katılmadığı cenazelere katılmazdı.

Zeyd b. Vehb'den rivayet edildiğine göre; münafıklardan bir kişi ölmüş Hz. Huzeyfe cenaze namazına katılmamıştı. Hz. Ömer bu durumu fark edince "Bu kişi münafık değil mi?" diye sordu. Huzeyfe "Evet!" deyince Hz. Ömer "Vallahi ben onlardanım değil mi?" diye sorunca Huzeyfe "Hayır onlardan değilsin ama bundan sonra hiç kimse hakkında sana bilgi vermeyeceğim." dedi. Hz. Ömer sürekli Huzeyfe'yi gözetler, bir cenazeye katılmayıp cenaze namazını kılmadığı zaman o da katılmaz ve cenaze namazını kılmazdı.⁶⁵

2.5. Huzeyfe b. Yemân'ın Nifak Tanımlaması ve Nifaktan Sakındırması

Huzeyfe etrafındaki müminleri nifaktan korumak ve onların nifaka düşmelerini önlemek amacıyla nifakı tanımlamış ve nifaktan insanları

⁶³ Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Tefsîr*, thk. Yûsuf Ali Bedevî (Beyrut: Dâru'l-Kelim et-Tayyib, 1998), 1/702.

⁶⁴ Tevbe, 9/80.

⁶⁵ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstîâb*, 1: 335

sakındırmasıdır. Aşağıda sunacağımız örnekler Hz. Huzeyfe'nin nifak tanımlamasına ve nifaktan insanları sakındırmasına birer örnektir.

Ebû Yahya el-A'rac'dan rivayet edildiğine göre kendisi Hz. Huzeyfe'nin yanında iken ona "nifak nedir" diye soruldu. Huzeyfe ise şöyle cevap verdi: "Müslüman olduğunu söylemene rağmen İslam'ın gerektirdiği şeyleri yapmamandır".⁶⁶

Yine rivayet edildiğine göre Hz. Huzeyfe nifakı şöyle tanımlamıştır: "Nifak dün itiraf ettiğin bir şeyi bugün inkâr etmen ve dün inkâr ettiğin bir şeyi ise bugün itiraf etmendir. Renkten renge girmekten sakın. Çünkü Allah'ın dini tektir."⁶⁷

Rivayet edildiğine göre bir adam insanların konuştuklarını başka kişilere gammazlıyordu. Bu adam bir defasında Hz. Huzeyfe'nin bulunduğu bir ortama uğrayınca bu adamın o kişi olduğu kendisine söylendi. Bunun üzerine Huzeyfe Hz. Peygamber'den işittiği şu hadisi zikretti: "İnsanlar arasında gammazlık yapan cennete giremez."⁶⁸

Yine Hz. Huzeyfe yanında bulunan insanları kararsız bir kişiliğe sahip olmaktan, iki yüzlülükten ve evet efendimci olmaktan sakındırması ve Hz. Peygamberden şu rivayeti nakletmiştir: "Sakın sizden kimse kararsız olup da: 'Ben insanlarla beraberim, eğer insanlar iyilik yaparsa ben de iyilik yaparım, kötülük yaparsa ben de kötülük yaparım.' demesin. Aksine, nefsinizi sabit tutun, insanlar iyilik yaptı mı siz de iyilik yapın, kötülük yaparsa kötülüklerinden uzak durun."⁶⁹

⁶⁶ Zehebî, *Siyeru al-lâmi'n-nübelâ*, 20: 365; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 281-282

⁶⁷ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, Thk. Heyet (Kahire: y.y., 1435/2015.), 9/110.

⁶⁸ Müslim, *İman*, 169; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 38

⁶⁹ Tirmizî, *Birr*, 63.

Sonuç

Bu çalışmamızda ashabin önemli isimlerinden Huzeyfe b. Yemân'ın Hz. Peygamber ile sırdaşlığını ve münafıkları bilme meselesini ele aldık. Huzeyfe b. Yemân Medine'de doğmuş ve babasıyla birlikte Mekke'de bulunan Hz. Peygamber'in yanına gelerek İslam'ı kabul etmiş bir şahsiyettir.

Uhud Savaşı'nda babasını yanlışlıkla öldüren kişileri affederek göstermiş olduğu alicenaplık, hendek savaşında göstermiş olduğu cesaret, Tebük Savaşı'nda münafıkların Hz. Peygamber'e karşı planladıkları suikast girişiminde Hz. Peygamber'i canı pahasına koruması gibi hususlar bu sahabinin değerine değer katmıştır. Hz. Peygamber Tebük'te kendisine karşı planlanan suikast girişiminden sonra bu suikast planına katılan münafıkların isimlerini Huzeyfe'ye sır olarak vermiş, toplum huzurunun bozulmaması için bu isimleri ifşa etmemesini işaret etmiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Huzeyfe bu isimleri kimseye söylememiş ve toplumun huzurunu bozmamak için sadece birtakım imalarda bulunmuştur. Ashab-ı kirâm özellikle de Hz. Ömer Huzeyfe'yi daima gözetlemiş ve onun bulunmadığı cenaze namazlarında bulunmamaya özen göstermiştir. Hz. Ömer Huzeyfe'ye kendisinin münafıklardan olup olmadığını sürekli sormuş ve kendisinin onlardan olmadığını öğrendiği zaman rahatlamıştır. Yine Hz. Ömer valilerinden münafık olup olmadığını sorduğunda isim olarak olmasa da valilerinden birinin münafık olduğunu öğrenmiş ve kendi tespitiyle o valiyi azletmiştir.

Huzeyfe b. Yemân'ın münafıklar hususundaki bilgi sınırı ise İslam bilginleri tarafından tartışılmıştır. Kimi İslam bilginleri Huzeyfe'nin bilgisini Tebük'te Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunan ve farklı rivayetlere göre on iki, on üç veya on dört kişi ile sınırlandırmışlardır. Bu görüşü benimseyen İslam bilginleri daha sonraki dönemlerde Huzeyfe'nin bu kişilerin özelliklerinden yola çıkarak diğer münafıkları tespit ettiğini söylemişlerdir.

Diğer bir görüş ise Hz. Peygamber'in Huzeyfe'ye tüm münafıkların isimlerini verdiği'dir. Yalnız bu görüş pek isabetli değildir. Nitekim Huzeyfe'nin daha sonraki dönemlerde Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunanlardan sadece dördünün hayatta olduğunu diğerlerinin ise öldüğünü söylemesi münafıklar hususundaki bilgisinin sadece bu kişilerle sınırlı olduğu izlenimini vermiştir. Bununla birlikte Huzeyfe'nin keskin zekâsı, derin feraseti ile bu münafıkların birtakım hasletlerinden ve özelliklerinden yola çıkarak zihinde bir münafık profili oluşturduğu ve bu profilden

hareketle hakiki manada iman eden kişilerle sadece dilleriyle iman eden kişileri temyiz edebildiğini söyleyebiliriz.

Burada konunun özü ve ana fikri Huzeyfe'nin kaç münafığın ismini bilip bilmediği değil Hz. Peygamber ile sırdaş olma mertebesine nasıl erdiği. Nitekim Huzeyfe bu şerefe Hz. Peygambere olan engin muhabbeti, derin saygısı ve gönül bağlarının sağlamlığı ile ulaşmıştır.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, Nşr. Heyet Kahire: y.y., 1435/2015.
- Ahmed. Hanbel, Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Musned* (nşr. Heyet), Cem'iyetu'l-Meknez, 1431/2010.
- Başaran, Selman. "Huzeyfe B. Yemân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/434-435. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.
- Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Maârif*. thk. Servet Ukkâşe. 1 Cilt. Kahire: el-Heyetül-Mısriyye'l-Amme Lil-Kuttâb, 2. Basım, 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-arab*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1993.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tefsîr*. thk. Yûsuf Ali Bedevî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelim et-Tayyib, 1998.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-A'lemî, 3. Basım, 1989.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-, Şuayb el-Arnâvût v.dğr. *Siyeru alâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.
- Buhârî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar* (nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır), Dâru Tavkı'n-Necât, Beyrut 1422
- Cürcânî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî. *Kitâbu't-tarîfât*. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Maârif*. Thk. Servet Ukkâşe. 2. Bs, 1 Cilt. Kahire: el-Heyetül-Mısriyye'l-Amme Lil-Kuttâb, 1992.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. Thk. Âdil Muhammed, Ammâr Abbâs. 8 cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2005

- Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Beyrut: Matbaatü's-Saâde, 1974.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî. *el-Müstedrek*. Thk. Heyet. 8 Cilt. Dâru't-Te'sîl, Kahire 1435/2014.
- Hâtib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târihu Bağdad*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, t.y.
- Himyerî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sakâ-İbrahim el-Ebyârî- ve Abdülhafiz Şalbî. 2 Cilt. Mısır, t.y.
- İbn Abdülber en-Nemerî. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. Thk. Ali Muhammed Becavî. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-ceyl, t.y.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin İbnü'l-Esîr. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahabe*. Thk. Ali Muavved - ve Âdil Mevcud. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, t.y.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 18 Cilt. Beyrut: Daru'l-ma'rife, t.y.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*. Thk. Âdil Ahmed- ve Ali Muhammed. 8 Cilt. Beyrut: Darul-Kütübil-İlmiyye, t.y.
- Başaran, Selman. "Huzeyfe B. Yemân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/434-435. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.
- Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Maârif*. thk. Servet Ukkâşe. 1 Cilt. Kahire: el-Heyetül-Mısriyye'l-Amme Lil-Kuttâb, 2. Basım, 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-arab*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1993.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tefsîr*. thk. Yûsuf Ali Bedevî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelim et-Tayyib, 1998.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-A'lemî, 3. Basım, 1989.

- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-, Şuayb el-Arnâvût v.dğr. *Siyeru a lâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.
- İbnu Manzûr, Cemâluddîn Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ali İbnu Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdır, 1993.
- İbn Sa'd Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. Thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, t.y.
- Karan, Cuma. *Bedir Meydan Muharebesi*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.
- Mizzî, Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf . *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, t.y.
- Müslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbüri, *el-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl ani'l-Adl ilâ Resûlillâh* (nşr. Heyet), Dâru't-Teşîl, Kahire 1435/2014.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tefsîr*. Thk. Yûsuf Ali Bedevî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelim et-Tayyib, 1998.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*. 4 Cilt. Beyrut: Darul-Kütübil-İlmiyye, t.y.
- Nümeyrî, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî. *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*. Thk. Fehîm Muhammed Şeltût. 4 Cilt. Cidde, t.y.
- Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi-ğarîbi'l-kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2010.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî. *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. 2. Bs, 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-türâs, 1967.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Başaran, Selman. "Huzeyfe B. Yemân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/434-435. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.

- Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Maârif*. thk. Servet Ukkâşe. 1 Cilt. Kahire: el-Heyetül-Mısriyye'l-Amme Lil-Kuttâb, 2. Basım, 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-arab*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1993.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tefsîr*. thk. Yûsuf Ali Bedevî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelim et-Tayyib, 1998.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-A'lemî, 3. Basım, 1989.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-, Şuayb el-Arnâvût v.dğr. *Siyeru alâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.
- Yiğit, İsmail. "Tebük Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 228-230. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru alâmi'n-nübelâ*. Thk. Şuayb el-Arnâvut ve dğr. 3. Bs, 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985